

DENİZ GURBETÇİLERİ

Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı)

Öykü Halikarnas Balıkçısı, Deniz Gurbetçileri isimli eserinde Bodrum ve çevresi koylarda yaşayan sünger avcılarını, onların ailelerini ve dostluklarını anlatır. Roman deniz emekçilerinin hayat öykülerinden kesitler verirken aynı zamanda toplumsal sorunları, yaraları onların hayatlarıyla eşleştirir. Romandaki denizcilerin hiçbiri sadece maddi kazanç için denizci olmayı seçmemiş, küçüklüklerinden itibaren denizi bir hayat kaynağı ve suyu olarak görmüşlerdir.

Deniz denizciler için her ne kadar vazgeçilmez olsa da, zordur. Seferlere gidilirken limanlarda eşleri, anaları, babaları ve çocukları da tıpkı denizcilerin kendileri gibi giden sayısının dönen sayısıyla eşit olamayacağını bilir. Çoğunluk onlar, eğer karaya uzaklarsa mezarı, mezartaşı, kefeni ve duası olmadan ebediyete intikal edeceklerdir. Eğer sağ salim gelirlerse de, deniz onlardan bir veya fazlası uzvunu, yetisini almış olacaktır.

Denizciler bazıları tüccarlarla çalışır. Bu tüccarlarda her zaman etik ve insani duygularla hareket etmeksizin, çalışanlarının canını düşünmeyen, onlardan bir lokma ekmeği çok gören vicdansızlardır. Karakulak Tefik Reis de personelinin hunharca tehlikeye sokan, para hırsıyla yanıp tutuşan Bodrumlu zengin bir tüccardır. Elde ettiği maddi gücün neredeyse çoğu haksızlıkla ve dolandırıcılıkla kazanılmıştır. Dilinden "Allah Allah" lafları, din-iman naraları eksik olmaz. Bu tüccarlar sadece deniz insanlarına zarar vermezler, onlar doğayı da katledenlerdir. Süngerlerin büyümelerini beklemeden, hoyratça, en küçük parçayı bile sökerler. Neticede, süngerler çoğalamaz ve kıtlık başlar.

Denizcilerin çoğunun aileleri de deniz emeklileridir. Analar kendi babaları ve eşleri gibi çocuklarının da denizci olmasını istemezler, ölesiye korkarlar ancak çocuklar için iş ve ekmek denilince tek kaynak denizdir. Onlar başka bir usül düşünmezler ve hayal kurmazlar. Aslında bilerek ve isteyerek akıntıya doğru kendilerini bırakırlar, bundandır ki, esasen denizin cansız vücutlarının mekanı olmasına sevinirler. Denizciler babasız büyüyüp hayata atılmak zorunda kalmışlardır, çoğunlukla bekar dönemlerinde onları bekleyen sadece anneleri olur, bir süre sonra da annelerinin ölüm haberleri gelir açık denizlerde. Ne hazin ki, üzülmezler. Annelerinin çilelerinin bittiğine sevinirler.

Denizcilerin aşık olduğu kadınlar da gözü kara karakterlidir. Çakır Ayşe az görüp sevdalandığı, çok az tanıdığı Hamza için annesini, dayısını hiçe saymıştır. Cennet Kız, İmdat'a aşık olunca her ne pahasına olursa olsun İmdat ile evlenmeyi istemiş, İmdat için söylenen "haydut" laflarına aldırış etmemiştir. İki aşkın sonu da hüznü biter. Ayşe genç yaşta dul kalır, üzüntüden çocuğunu düşürür. Cennet Kız, kocasıyla birlikte vurulur, hala o bölgede aşkları konuşulur hatta bazen onların dağlar üzerinde el ele gezerken gördüklerini söyleyen insanlar vardır.

Sünger kesadı yaklaşık sekiz dokuz ay süren zorlu bir süreçtir. Dalgıçlık bilgisi gerektir. Metrelerce aşağıya inene hava beslemesi yapılır. Dipteki ağzına bir miktar zeytinyağı alır, yavaş yavaş suya bırakır, su berraklaşır, netleşir. Zaten sünger durumu yukarıdan deniz aynası vasıtasıyla yapılmıştır. Diptekine de bir ip bağlanır, bu onun haberleşme aracıdır. Şayet bir tehlike mevcutsa hemen alabildiğine zorlanmaz. Bunun bile kaideleri vardır. Sudan çıkanın halinin tahlili için önce ağzına bir sigara verilir, ilk kontrolden sonra ise karıncalanma olup olmadığı kontrol edilir. Karıncalanma vurgun işaretidir ancak tedavisi de enteresandır. Fasılalı olarak gene aynen derinlere gönderilir. Sonuçta ölüsü veya dirisi çıkar. Dirisi çıkarsa felç olup olmayacağı merak edilir ancak ölmüşse ya yakın bir kıyıya gömülür, ya da denize atılır. Tayfa ölenin eşyalarını toplarlar, ardından aralarında tüm paralarını birleştirirler, sanki oğlu göndermiş gibi anneye verilecek son paradır bu denizciden.

Çoğu denizci için ikinci bir dünya vardır, bazıları deniz kızlarının gerçek olduğuna, onla ile evlenip çocuklarının doğduğuna inanırlar. Hatta bazı eski denizciler fokların insan olduğunu söylerler. Kimisi kaplumbağalara da zarar vermektan imtina eder, eski vakitlerde bir kağlumbağanın kendisine canını bağışlaması için ağladığını, yalvardığını anlatır.

Şurası gerçektir ki, denizciler sadece denizi bilir, onlar saf ve temiz insanlardır. Para pul hesabı bilmezler, ihtiyaçları kadarından fazlasını istemezler. Ticarettan anlamazlar, böylece sömürüldükleri çok olur.

Tema

Deniz Sevdası Deniz, denizciler için bir iş yeri değildir, onların hayat kaynaklarıdır. Tek amaçları denizde olmaktır. Deniz ne kadar cömertse, bir şekilde verdiklerini de bazılarında geri alacaktır. Giden çoğu gemi, aynı sayıdaki tayfa ile dönmez ancak bu durum bile denizcileri deniz sevdasından vaz geçiremez. Aslında, denizdeki süngerler dahil her canlı, denizciler, iyiler ve kötüler gerçek hayatın özetidir.

Kişiler

Süngerçi Kaptanı Ateşoğlu Murat Denize yıllarını vermiş, deneyimli bir denizcidir. Süngerçi gemilerinde kaptanlık eder. Karakulak Tefik'ten çok çekmiştir, aralarında belirgin bir husumet mevcuttur.

Teleskop Mehmet Denizde her şeyi gördüğü için ona teleskop lakabı takılmıştır. Yetmiş yıllık bir denizcidir.

Karabatak Davut Ateşoğlu'nun arkadaşı deneyimli, eski bir denizcidir.

Bodrumlu Modruvan Reis Eski bir denizcidir, uzak seferlere çıkan büyük gemilerin kaptanlığını yapar.

Poyraz Mustafa Denizci tayfa.

Aşçı Subaşı Geminin aşçısı.

Nuri Kaptan Yetmiş yaşında, ihtiyar bir denizcidir. Birgün kayığı kaybeder, üzgün üzgün evine giderken birden biri onu tokatlar, adama dönüp baktığında Belediye Reisini görür, reis Nuri Kaptan'ın ona özellikle selam vermediğini düşünmüş ve onu dövmüştür. Nuri Kaptan mahcubiyet içinde evine gider, bir daha sokağa çıkamaz, az zaman sonra ölür.

Hatice Nine Karabatak'ın ihtiyar karısı.

Hırsız Selim Sarraç Öksüz İmdat'ın oğlu.

Sarraç Öksüz İmdat Hırsız Selim'in babası. Beş yaşındayken annesi ve babası öldü, yedi yaşına gelince amcasının yanında nalbantlık etmeye başladı. Amcası da ölüp dükkanı tek başına işletmeye başlayınca, birgün Hisarönü'nün Ağası Dümberekoğlu Haşim Ağa'nın oğlu Muhsin Bey kendisine bir eğer diktirtti. Gel zaman git zaman derken Muhsin İmdat'a parasını vermedi. İmdat bu duruma aldırış atmiyordu ancak birgün kahvede Muhsin İmdat'a 'ulan niye selam vermedin' diye bağırdı, ardından onu sakat bıraktı. Olay kadıya kadar gitti fakat ağa ve ailesi İmdat'ı suçlu çıkardılar, fukara İmdat hapse atıldı. Çıktıktan sonra O da Muhsin'i yaralayıp dağlara kaçtı. Bir süre sonra Cennet kız ile tanıştı. Zar zor evlendiler ancak İmdat ile çoğunlukla kaçak hayatı yaşıyorlardı. Sonradan İmdat köyde tekrar kabul gördü, bu sefer de Ağa, oğlunun İmdat tarafından vurulup, evlnip, çoluk çocuğa kavuşmasından rahatsız olarak onları eleverdi. İkiside öldüler.

Cennet Kız İmdat'ı görüp aşık olan, genç bir köylü kızıdır. İmdat'a kendi isteği ile hiçbir şeyden korkmadan gitmiştir. Tüm hayatını kocasına adanmış, onunla birlikte ölmüştür.

Süleyman Reis Cennet Kız'ın babasıdır. Karısına karşı hep hoyrat davranmış, şiddet uygulamıştır. Fakir bir adamdır. Denizcilik yapacak gücü ve durumu kalmayınca çiftçilik yapmaya başlamıştır. Genç yaşında önce aklını yitirmiş, ardından vefat etmiştir.

Kara Yusuf Deneyimli bir dalgıçtır.

Karakulak Tefik Reis Eski bir denizciyken sonradan bu işin tüccarlığını yapmaya başlamıştır, faizle para verir, köylüyü kendine borçlandırır, dolandırıcılık yapar, dini insanlara iyi bir insan olduğunu kanıtlamak için kullanır. Bodrum'un sayılı zenginlerindedir fakat kazandığı para şaibelidir.

Ali Barut Çok çabuk sinirlendiği için adına "Barut" lakabı takılmıştır.

Hasan Bora Fethiye'li deneyimli bir denizcidir, ataları ona fokların gerçek insanlar olduğunu anlatmıştır.

Selim Dede Hasan Bora'nın deneyimli bir denizci olan dedesidir. Zamanında bir fokla evlendiğini, ondan iki çocuğu olduğunu anlatır. Gençlere fokların kati surette öldürülmemesini salık verir.

Kızıl Iraz Hasan Bora'nın ninesidir. Saçları kızıl olduğu için "Kızıl Iraz" olarak bilinir. Selim Dede'nin ikinci karısıdır.

Garip Memiş Denizcidir, zamanında üç tane fokun kafasına vurarak yaralamıştır, ardından bir evde yatan üç yaralı görmüştür, onlara ne olduğunu sorduğunda "sen daha iyi bilirsin" cevabını almıştır. Bir daha foklara zarar vermeyeceğine dair yemin eder.

Akçaalanlı Hamit Denizcidir, bir foku öldürmesinin ardından evine vardığında karısı ve çocuğunun öldüğünü görür, fokların ahının tuttuğunu anlar.

Datçalı Dümberekoğlu Haşim Çok zengin, ahlaksız bir tüccardır.

Datçalı Dümberekoğlu Muhsin Haşim'in kendi gibi ahlaksız, yalancı, alkolik oğlu. Babası gibi gözteriş meraklısıdır, babasıyla İmdat'a tuzak kurar, haksızken maddi gücünü kullanarak İmdat'ı hapse attırır.

Kara Hacer Alis'in ninesi, Hovarda Süleyman'ın karısıdır. Oldukça yakışıklı olan kocasına aşırı şekilde düşkündür, tüm ailesini kaybeder, sadece hayatında Aliş kalmıştır, Aliş'in de denizci olmak fikrine şiddetle karşı çıkar fakat engel olamaz.

Zırtlak Zehra Kıyı köylerinde yaşayan, erkeklere aşırı düşkünlüğü ile bilinen bir kadındır. Hovarda Süleyman'a aşık olmuştur ancak Süleyman ona yüz vermez. Kara Hacer bu durumu duyunca Zırtlak Zehra'yı öldüresiye dövmüştür.

Aliş Kara Hacer'in denizci torunudur. Aliş doğduğunda ailesinden sadece ninesi kalmıştır. Aliş denizciliğe sevdalı bir çocuktur, ilkin Karakulak Tefvik'in yanında çalışacaktır, fakat sonra vazgeçer ve ateşoğlu'nun gemisine yazılır.

Hovarda Süleyman Reis Kara Hacer'in kocasıdır. Çok yakışıklı bir erkektir, kadınlar onu görebilmek için yoluna çıkarlar. Süleyman Antalya kıyılarında Kaledonya burnunda dalgalar tarafından alınmıştır.

Salih Reis Deniz ve denizcilik ile alakalı her şeyi bilen eski, yaman bir denizcidir. Her balığı denizin huyunu bilir. Karısını ve oğlunu kaybettikten sonra ailesinden geriye iki kızı kalmıştır. Kızlar, uzak diyarlarda evlenmiş, babalarına arada yalandan mektuplar yazmışlardır. Salih dede zamanının çoğunu barakadan hallice olan evinin önünde, denize bakarak geçirir. O'na da tüm düşkün yaşlı denizcilere bakan, Ayşe Nine bakmaktadır. Salih Dede'nin artık tek arzusu denize bakan evinde ölmektir ancak O'nu zorla hastaneye götürürler. Dede bu durumdan ötürü çok üzülür fakat hastanede çalışan iyi yürekli bir hemşire bir yolunu bulup Salih Dede'yi evine götürmeyi başaracaktır.

Çakır Ayşe Aslen Hisarönü'nden olan Ayşe dayısı ve annesi ile yaşardı. Çok güzel bir genç kızdı. Yaşı biraz ilerleyince Hamza'ya aşık oldu, bir süre sonra evlendiler ancak Hamza evliliklerinin üçüncü senesinde hayatını kaybetti.

Hamza Ayşe'ye görür görmez aşık olan Hamza'da bir denizciydi. Evlilikleri süresince Ayşe ile çok mutlu yaşadılar, fakat Hamza genç yaşta hayatını kaybetti.

ANA KARAKTERLER

Karakulak Tefvik Reis – Açık

Karakter Karakulak Tefvik Reis eski bir denizcidir fakat zamanla denizcilikten daha çok tüccarlıkla vaktini geçirir. Denizcilerin iyi huylu, ahlaklı özellikleri bilinmesine rağmen Tefvik son derece ahlaksız bir adamdır. Para için her şeyi mübah görür, insanların canını tehlikeye atmaktan çekinmez. Kendi işini yaptırırken ölen olursa da umursamaz, O hep kendi ticari kaygılarının esaretindedir. Terbiye kaidelerini umursamaz. Açgözlü ve hırslı hareket eder.

Aktiviteler Tefvik'in tüm zamanı para hesabı ve daha çok kazanabilmek için planlama ile geçer. Eski bir denizci olduğu için tüm sünger yataklarını bilir ama yenileri için keşif yapma derdindedir. Verdiği faizli paraların muhasebesini yapmak amacıyla hep köyde vakit geçirir.

ÖRNEK ANILAR

Terbiyesiz Karakulak Tefik gemilerinde sayısız denizciyi çalıştıran bir tüccardı. Ancak çevresindeki kişilere karşı ahlaken nasıl davranılması gerektiğini bilmezdi. Özellikle personele olan davranışlarında son derece terbiyesizdi. Birgün Barka'nın Ahmet yine ondan dert yanıyordu. "Ne olacak, evim ona rehinde. Evim rehinde olduğu için ona dalgıçlık etmek zorundayım. Neyse, eşten dosttan topladık parayı götürdük ona. Elli lira eksik diye parayı almadı. Karnımızdan bağlı kaldık musibet herife. Verdiği ancak açlıktan ölmemeye yetiyor. Onu da, köpeğe kemik savururcasına önümüze atar."

Açgözlü Karakulak sadece alacağı paraya bakan, açgözlü bir adamdı. Çevresinin iliğini kemiğini sömürür, doymak nedir bilmezdi. "Eğilip teşekkür yollu ayaklarını yalamadığımız kalıyor. Birbiri ardınca ömrümüzün bütün günlerini alıyor. Her gün de daha derin borca giriyoruz. Bu yıl kırk, önümüzdeki yıl elli kulaç borç. Denizde boğulmazsan borçta boğul. Gençliğimiz aldı yedi, orta yaşlılığımızı da yitirdi. İhtiyarlığımızı? Eh, denizde boğulmazsak, onu da alır. Kala kala bize ölüm kalır. Sanki, şimdi yaşıyor muyuz? Uzun ölüyoruz."

Hırslı Para hırsı Karakulak'ı tümüyle tesiri altına almıştır. Daha fazlası için genç, tecrübesiz gençleri kışkırtır, onların canını feda etmesinden korkmazdı. Henüz onaltı yaşında Marmarisli Ümmet isminde bir genç vardı. Karakulak çocuğu "sen şöyle para kazanacaksın, böyle zengin olacaksın" diye kandırdı. Çocukta ablasına çeyizlik para kazanabilmek için dalgıçlığa başladı. Karakulak oğlanı ilk dalışta yirmi beş kulaç derine gönderdi. Oğlan çıktığında kan kusmaya başladı. Akabinde öldü.

Sahtekar Karakulak Tefik her davranışı yalan ve sahte olan bir adamdı. Dini duyguları bile kendini iyi bir insan olduğunun ispatı için kullanırdı. O'nun için ahlak ve mantık kavramı yoktu, sadece amacına ulaşmak vardı. Onaltı yaşındaki zavallı Ümmet öldüğünde de tayfaları yalancı tanıklık etmeleri için zorluyor, çocuğu denize atıp, yoluna devam etmek istiyordu. "Onu burada ayağına bir taş bağlayarak denize atalım. İşimize devam edelim."

Cimri Karakulak tüm kötü karakter özelliklerine ilaveten son derece de cimri bir adamdı. Gene denizde vefat eden bir denizciye tayfa gelenek olduğu üzere birkaç parça demir bağlamak istiyordu. Ancak Karakulak "Benim denize atılacak zincirim yok. Kıyıda bir taş bulun" diyerek reddetti.

Çakır Ayşe – Açık

Karakter Hisarönü'nün bir köyünde doğmuş olan Ayşe, annesi ve dayısı ile yaşardı. Oldukça güzel, alımlı bir kızdı. Köyün tüm gençleri kendisine hayrandı fakat Ayşe ağır bir kızdı, kendisine sulanan erkeklere karşı kesin tavır takınırdı. Hiçbir zaman yerinde duramayan, hareketli bir yapısı vardı. Kalbi sevgi doluydu, ilk başta tüm sevgisini kocasına verdi, ardından eşini kaybettiğinde artık tüm denizcileri seviyordu. Her zaman evhamlıydı.

Aktiviteler Ayşe çocukluğunda ve gençliğinde doğanın kıızıydı. Kırdan bayırda gezmekten hoşlanırdı. Ayrıca dayısı O'na at binmeyi öğretmişti. Güzel at binerdi. Zaman zaman örgü, biçki ve dikiş yapardı. Kocasının vefatından ardından tüm zamanını insanlara yardıma adadı. Kendisini düşünmez, kimin ne ihtiyacı varsa onlar için didinirdi.

ÖRNEK ANILAR

Çevik Ayşe gençliğinde de son derece hızlı, çevik bir insandı. Durmak, dinlenmek nedir bilmezdi. "gök yalabıklığından çok öte, göze çarpan bir canlılık vardı. Tüm varlığı can ısıyla sıpsıcaktı. Simdi apansızın alevlenirdi. Yaşama hızından ötürü başkası bir dakikada kaplumbağa givbi debelene debelene bir metre yaşarsa – Ayşe kızın zembereği mi, yayı mı boşanırdı ne- hemencecik yüz kilometreyi yaşayıp bitirirdi. Her davranışı hızdan ibaretti. Yürümez koşardı, çekirge gibi hoplar, topaç gibi dönerdi. Ele avuca sığmazdı. Küçük evlerinde bile onun nerede olduğunu annesi bilmezdi."

Ağır/ Ahlaklı Nedendir bilinmez köyde Ayşe iyi bilinmezdi ancak O hayatı boyunca kocasından başka bir erkeğe yüz vermiş bir kadın değildi. Hatta gençliğinde çok güzeldi. O'na herkes hayranlıkla bakar, erkekler göz koyardı. Ayşe'nin ise tepkisi sert olurdu. "Çocukken köyde hiç kimsenin dönüp bakmadığı Çakır Ayşe, geliştikten sonra çok erkeği baştan çıkarıyormuş. Çakır Ayşe'ye çok sulanan da olmuş, ama o fazla sulananların hepsinin gözlerine mor oturtmuş, öyle ki, köyde, 'Aman yumruğu pektir. İstersen git de dene' derlermiş."

Evhamlı Ayşe evden kaçmak üzere Hamza ile anlaştı, buluşacakları yere geldi, Hamza gelmedi. Ayşe'nin Hamza'yı bekleyişleri böylece birkaç gün sürdü. Ayşe, Hamza'nın kendisine geleceğini iyi biliyordu. Atına bindi, her yerde Hamza'yı aradı. Başına bir şey gelmiş olmalıydı, yoksa Hamza

muhakkak gelip kendisini alırdı. O'na kızmak yerine evhamlanmaya başladı. "Datça'da yol kenarında uçurumlar vardı. At kayar. Acaba Hamza uçurumun dibinde parça parça mı olmuştu?"

Cesur Ayşe, Hamza'yı bekleyişi birkaç gün geçmesine rağmen umudunu kaybetmedi. Annesine gidip Hamza'yı sevdiğini, onunla kaçacağını söyledi. Hatta, oldukça cesur bir hamle ile "mintanının göğsünü şırakkadak yırttı. Avuçlarıyla memelerini şak şak tokatlayarak 'Bak bunlar ne? Çocuk muyum ?" dedi.

Sevgi Dolu Ayşe nihayet Hamza ile evlenmişti. İlk çocuklarına gebeydi. Birden içeriye kocası Hamza girdi. Kısa süre sonra da hayatını kaybetti. Ayşe üzüntüsünden çocuğunu düşürdü. Uzun süre hasta yattı. Herkes onun öleceğini düşünürken Ayşe ayağa kalktı. Artık, O'nun tüm sevgisi ve varlığı kocası gibi denizciler içindi. "Çakır Ayşe, sanki bir büyüteçten geçip Hamza'da yakarcasına toplanan sevgisi, artık bütün denizcilere yayılıyordu. Bu denizcilerin hepsi de denizci Hamza idiler." Ayşe çok fakir bir kadındı, eline geçen kıt parayla tüm denizcilere yardım etmeye çalışırdı, zorda olanlara yemek yapar, bakımlarını üstlenirdi, ağlarını onarır, söküklüklerini dikerdi. Kendi varlığını unutalı çok olmuştu ama başka deniz insanları vardı.